

Konkoly Dániel

A szív kórháza: az irodalom

A balatonfüredi szívkörház Géczi Marno János
és Várady Szabolcs verseiben

Noha több kortárs szerző is vendégeskedett a balatonfüredi szívkörházban, én most csak három költő két szerzeményét fogom tárgyalni: Géczi Marno János *Hallgasson* és Várady Szabolcs *Ír a bajra* című versét. Először azonban érdemes néhány szót ejteni a szerzőkről vagy a szerzőség kérdéséről, hiszen az első vers esetében korántsem egyértelmű, hogy kiről is van szó, ugyanis a név két személyt is takar: Géczi Jánost és Marno Jánost, akik közösen írták az adott költeményt. Nyomtatásban – ha jól számolom – összesen 14 közös versük jelent meg az Alföld, a Forrás, az Irodalmi Szemle, az Opus és a Tiszatáj hasábjain. Egészen ritka, hogy verseket közösen írnak. Más műnemekben könnyebb példát találni: egyes értelmezések szerint bizonyos drámáit William Shakespeare sem egyedül írta, hanem Christopher Marlowe-val közösen. Manapság ifjúsági regények is készülnek csapatmunkával, például az *Időfutár* című sorozat, amelyet Gimesi Dóra, Jeli Viktória, Tasnádi István és Vészits Andrea szereztek. Közösen megalkotott versekről csupán néhány példa jut eszembe. A korábbival kezdve: Catullus 50. carmenjében olvashatunk arról, hogy barátjával, Calvusszal közösen írtak iszogatók közben egy verset, és a lírai én már nem is emlékszik melyik sort írta ő, és melyiket Calvus: „Tegnap, Licinius, pihenve, játszva, / táblácskámra soká, vidám örömmel / firkáltunk dalokat, / mulatva, mint jött. / Játszi verseket ontva, válogattuk / mértékük, poharazva válaszoltunk / egymásnak s vetekedve élcélődtünk”.¹ Zárójelben érdemes megemlíteni azt is, hogy Kovács András Ferenc dolgozik egy eddig kötetbe még el nem rendezett koncepción, még hozzá azon, hogy Calvus ránk maradt töredékeit felhasználva tulajdonképpen újra megírja ezeket az elveszett verseket.

A későbbi példa pedig Domonkos István és Tolnai Ottó közösen jegyzett művei. Az 1968-as *MAO-POE* ilyen, vagy a közösen megjelentetett, de szerzőhöz rendelt verseket tartalmazó, ugyanebben az évben megjelenő *Valóban mi lesz velünk* című kötet, amely tematikus hasonlóságokat is mutat, ugyanis itt is üdülőhelyek (Balaton, Görögország) köré rendeződnek bizonyos

1 Ford. DEVECSERI Gábor.

hosszúversek. Az európai hagyományban legtöbbször a hegei líramodell szerint gondolkodunk költészetéről, vagyis úgy képzeljük el, hogy az valamiképpen egy egyén belső világát, gondolatait, érzéseit, másképpen szólva a szívét tárja fel. Természetesen a modern költészet egyik legfontosabb jellemzője, hogy éppen ezt a személyességet bizonytalanítja el. Ehhez járul hozzá az is, ha többen írják a verset, amely így semmiképpen sem lehet egy valós szubjektum belsőjének kívülhelyezése.

A közös versek alkotási folyamatáról Marno János azt árulta el, hogy mikor a füredi szívkörházban tartózkodott, Géczi János meglátogatta és rövid verseket hozott neki, amelyekbe Marno itt-ott hozzáírt, így kapták meg a végleges formájukat. A Géczi Marno János-versek közül most csak egygel fogok részletesebben foglalkozni, a *Hallgasson* cíművel, mivel ez a költemény foglalkozik behatóbban a füredi szívkörház témájával.

Még mielőtt belekezdenék a vers elemzésébe, talán érdemes elgondolkodni a szívkörházról mint szóösszetételről. Szétbontom a szót két elemre: szív és kórház. Megfontolandó, hogy miként kapcsolódik a kettő a költészethez. A szív az európai kultúrában az érzelmek középpontja. Ezt olyan frazémákban érhetjük tetten, mint például: „fáj/elszorul/elfacsarodik/meghasad/vérzik az ember szíve”, „szívbe markoló élmény”, „valami nyomja a szívét”. Már ezekből is láthatjuk, hogy az érzelmek mindig valami testi érzetre vezethetők vissza. Már Arisztotelész hivatkozik *A lélek* című munkájában egy szöveghelyre, ahol azt írja, hogy „a harag [...] a szív körüli vér és melegség forrongása”.² Vagyis nem annyira azért fáj a szívünk, mert az az érzelmeink középpontja, hanem azért, mert az érzelmeket kísérő testi tünetek elszenvedője. Az előbb már említettem a hegei líramodellt, amely szerint a líra az érzelmek kifejeződése lenne. Tehát ebben az esetben a költészet forrásaként tulajdonképpen a szívet nevezhetjük meg. Azért sem áll távol egymástól a szerv és a költészet, mert hagyományos értelemben a líra is a ritmikusságon alapszik. Tehát a költészet értelmezésének hagyományában kapcsolat rajzolódik ki a szív és a költészet között.

A kórházról pedig Michel Foucault olvasóinak az juthat eszébe, hogy ez az intézmény meglehetősen hasonlóan működik a börtönhöz vagy a bentlakásos iskolához – ahogy azt Foucault írja a *Felügyelet és büntetés*³ című könyvében. A rabokhoz hasonlóan a betegeket is el kell különíteni a társadalomtól, beosztják az idejüket, meghatározzák testi viselkedésüket, mozgásukat, megfigyelik őket. A betegeket például azért, hogy az orvosok mindent megtehessenek a felépülésük érdekében, hiszen felépülésük esetén ismét a társadalom hasznos tagjainak számítanak majd. Ennek felismerése egyébként az épületek struktúráján is nyomot hagy: máshogy néz ki egy 18. századi és egy 19. századi kórház. (Érdemes lenne megvizsgálni ebből a szempontból a balatonfüredi szívkörházat is). Foucault arról is ír, hogy a beteg erőteljesebben individualizált, mint az egészséges, hiszen valamilyen megkülönböztető sajátossággal bír, de ez csak egy kórházon kívüli perspektívából tűnik így, a kórházon belül ugyanis minden beteg dezindividualizált. Szélsőséges példa, de Foucault-nál arról is olvashatunk, hogy a leprások elvesztik az individualitásukat. Nemkülönböztetve a „sima” betegek is, akiknek azonos ágyuk van, az egy kórteremben lévőknek nagyjából azonos a problémájuk, akár azonos, a kórház által biztosított pizsamájuk is lehet, amely olyan, mint az egyenruha a bentlakásos iskolákban vagy a katonaságnál. Ottlik Géza írja az *Iskola a határonban*, hogy nagyon erős szabály szerint kellett a fejükre tenni a növendékeknek a sapkájukat, mégis mindegyik egyedi módon tudta fölvenni. Tehát dolgozni kell azon, hogy individuuma legyen, aki kórházban vagy kaszárnyában

2 ARISZTOTELÉSZ, *A lélek*, 403 a.

3 Michel FOUCAULT, *Felügyelet és büntetés*, ford. FÁZSY Anikó, Csűrös Klára, Bp., Gondolat, 1990.

él. Erről is szól a szóban forgó Géczi Marno-vers, hiszen látjuk nyomait annak, hogy egy sajátos nyelvváltozatot („*ebédellini*”, „*asztán*”) kezdenek kialakítani a vers szereplői. Röviden még annyit érdemes megjegyezni – ezt némileg cáfolja majd Várady Szabolcs verse –, hogy Foucault értelmezése szerint a kórház nagyon más hely, mint a külvilág, más szabályok érvényesek benne (ld. Thomas Mann *A varázshegy*⁴ című művének szanatóriumát).

A *Hallgasson* című versben ketten szerepelnek (ahogy ketten írták), de csak az egyikük beszél, a másik pedig csak hallgat, ő a megszólított, aki egy szót sem szól, hiszen a cím is azt mondja: Hallgasson! Az is elképzelhető, hogy egy önmegszólító verssel van dolgunk, amely gesztus így kettéhasítja az ént. Az azonban nem tisztázható maradéktalanul, hogy mi is a két aspektusa az énnak, amely párbeszédbe elegyedik egymással. A beszélő szerint a megszólított más, mint a többi beteg, hiszen ő nem vág bele a beszélő szavába. A vers keletkezéstörténetét ismerve ez meglehetősen ironikus, ha a versben szereplő két instanciát a két költővel azonosítjuk, hiszen Géczi és Marno beleírnak egymás versébe. A megszólító és a megszólított – legyenek azok akárkik is – sétálgatnak a kórház körül, körbejárják a kutat (lehet-e összefüggést találni a peripatetikusokkal, akik egyesek szerint nem is járkáltak körbe-körbe?), találnak egy fügefát, eszébe jut a beszélőnek erről egy bibliai történet a fügefáról, ebédelni mennek, majd lemennek a partra megnézni a naplementét. A beszélő a megszólítottat állítja be betegnek, de valószínűleg a beszélő is lakója, vagy volt lakója a kórháznak, hiszen ismeri a tüneteket, ő mutatja meg a kórházat, ismeri a kórház körüli vidéket, tudja, mikor van ebédidő. Tudja azt is, hogy milyen érzés, mik a testi tünetei a szívbetegségnek: megerőltető emelkedőnek felfelé menni, ezt túlozza el a következő rész: „a testükkel nem képesek lépést tartani, egy sima síkot, hogy ne / mondjam, egy síkságot meredeknek / néznek, a szívük majd’ kiugrik / a gödréből, amint nekivágnak”. Ebből a részből tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a szívbetegség (vagy általában a beteg állapot) megváltoztatja azt, ahogyan a világunkat érzékeljük.

A beszélő infantilizálja a megszólítottat – kevésbé jó orvosoktól ismerős ez a mentalitás: „Nem, barátom, / szó sincs róla, hogy ez a Vörös-tenger”, „Mutassa csak / a mutatóujját. Nos, mit lát, mire / mutat most veled? Úgy van, egy fügefára”. Itt érdemes megállni egy pillanatra, hiszen ez egy bibliai utalás. Az elátkozott fügefafa története, amely Máté⁵ és Márk⁶ evangéliumában is olvasható. Jézus meglát egy leveles fügefát, közelebb megy, hogy fügét keressen rajta, de nem talál, megátkozza a fügefát, amely így elszárad. Vajon miként kapcsolódik a vers egészéhez ez a példázat? Az embernek az az érzése támad a költemény olvasása közben, hogy nem biztos, hogy nélkülözhetők a helytörténeti ismeretek.

De mennyire címmel 2019 tavaszán jelent meg Várady Szabolcs legújabb verseskötete,⁷ ebben a gyűjteményben és a *Tempevölgy 2019/1-es* számában olvasható a most elemzendő *Ír a bajra* című vers. A költemény, sőt, az egész új kötet elég személyes. Bár lehet, hogy csak első ránézésre. Ez a vers is – ahogy sok másik a kötetben – egy ajánlással indul: Bognár Róbert írónak ajánlja a szerző. De a kötet többi versében is az irodalomhoz kötődő személyekkel találkozik a lírai én. Költőkkel, írókkal, műfordítókkal, szerkesztőkkel. Olyan emberekkel, akikkel Várady Szabolcs munkakapcsolatban

4 Thomas MANN, *A varázshegy*, ford. SZÖLLŐSY Klára, Bp., Európa, 1960.

5 Mt 21, 18–22.

6 Mk 11, 11–26

7 VÁRADY Szabolcs, *De mennyire*, Bp., Magvető, 2019.

van vagy volt. A most felolvasott vers is személyes, mert Várady is tartózkodott Balatonfüreden a szívkörházban. De az viszont a személyesség ellen dolgozik, hogy a második és a harmadik versszak elején a vers bejelenti, hogy éppen egy új versszak kezdődik. Irodalmiassá teszi a szöveget, nem annyira egy leírásként hat, hanem inkább irodalmi fikcióként. Szintén a személyesség ellen dolgozik, hogy csak irodalomhoz kötődő személyekkel találkozik a lírai én. Nem azt az érzést keltik a kötet versei, hogy egy referenciális személlyel történnek az események, hanem papírszagú lesz az egész, ami szerintem egyáltalán nem hátránya a kötetnek, hanem inkább előnyére válik: nem lehet rásütni az anakronizmus bélyegét, hogy személyes lírát művel, hiszen éppen ezt bizonytalanítja el, hogy szerkesztőtársak az utcán összetalálkozva hexameterben beszélgetnek egymással, ahogyan az a Kőríz Imrének dedikált *Sermo* című roppantul szórakoztató költeményben olvasható.

De térjünk rá a most tárgyalandó Várady-vers címére: Ír a bajra, amely jelentheti azt, hogy gyógyír a bajra, de jelentheti azt, hogy valakinek baja van, ezért ír, sőt, jelentheti azt is, hogy valaki ráír a bajra magára. De tulajdonképpen az összes jelentés kapcsolatban áll az összes többivel, hiszen az írás az ír, azaz a gyógyszer, és ezzel az írással akarja elfedni, eltüntetni a bajt, a betegséget, a fájdalmat. Azért ír ilyen pozitív hangvételő verset egy meglehetősen kellemetlen dologról, a szívinfarktusról, hogy felülírja a rossz élményeket. Tulajdonképpen az irodalomterápia módszerét alkalmazza magán a lírai én, vagy Várady Szabolcs. Aki részletesebben érdeklődik a téma iránt, annak a Helikon folyóirat 2016/2-es számát ajánlom, melynek tematikája a biblioterápia és az irodalomterápia.

A kórház is nagyon pozitív módon jelenik meg a költeményben, látni lehet az ablakból a Verdi-operagálát és az Anna-bált is. Nem úgy szerepel a kórház, ahogy Foucault-nál, az embereket nem a társadalomtól elkülönítendő jeleníti meg, a betegek sincsenek elzárva a külvilágtól. Oka lehet ennek persze, hogy a szívkörház betegek nem fertőzőek, tehát nem kell őket elkülöníteni.

Végezetül tehát azt mondhatom el, hogy a szívkörházról szóló versek nem pusztán az itt töltött időben szerzett élményeket foglalják össze, hanem az irodalom hagyományához is kötik azáltal, hogy megmutatják, hogy a szívkörház beemelése az irodalomba magával hozza azt a régi hagyományt, hogy a vers az érzelmeket fejezi ki, amelyeknek középpontja a szív lenne. Persze olyan versek esetében, amelyeket fentebb tárgyaltam és nemrég, az elmúlt években születtek, nem meglepő, hogy ennek a hagyománynak a kritikáját is megfogalmazzák.